

Vrij om recht te doen: (orthodox) geloof en homoseksualiteit

1. Geloof in soorten

Waarom zou een gemiddelde Nederlander denken als hij geconfronteerd wordt met de vraag naar de verhouding tussen geloof en homoseksualiteit? Tien tegen één dat zich bij hem of haar direct associaties opdringen met christelijke politici, dominees of islamitische voorgangers die in het nieuws kwamen doordat ze vanuit de homobeweging werden aangeklaagd wegens discriminatie. Of – om een recent voorval te noemen – met het artikel van enkele weken geleden op de opiniepagina van mijn krant, waarin het Amsterdamse deelraadslid Yvette Lont (ChristenUnie) gelovige homoseksuelen opriep zich te bekeren van hun onbijbelse levenswandel.¹ Golven van hoon en spot op *Geenstijl.nl* en verwante podia, verontwaardigde reacties van de zijde van homobelangenorganisaties tot en met anonieme bedreigingen waren haar deel.

Nu reageerde mevrouw Lont op eerdere uitlatingen van de orthodox-protestantse theoloog dr. J. Hoek, die – zeg ik nu maar even kort door de bocht – op grond van dezelfde Bijbel tot een gematigder standpunt kwam.² Dat laat zien dat de vraag die de organisatoren van de lezing van vanavond hebben geformuleerd, namelijk die naar de mogelijke dan wel onmogelijke combinatie van geloof en homoseksualiteit, enigszins massief is en daardoor ook wat ongenueanceerd. Geloof is er in vele soorten en maten, op z'n minst zoveel als er religies zijn. Maar ook binnen die religies tekent zich weer allerlei differentiatie af en zelfs binnen een en dezelfde deelovertuiging – die van gereformeerden bijvoorbeeld of van sjiïeten - is de ene gelovige de andere niet.

Ik vertel u daarmee waarschijnlijk weinig nieuws. Maar des te meer verbaast het mij altijd met welk gemak vandaag vaak over 'het' geloof, 'de' gelovigen of zelfs 'de' godsdienst gesproken wordt. Ik proef daarin – ik zeg het maar eerlijk – altijd iets van geringschatting in de zin van: is het niet allemaal één pot nat? En binnen de kortste keren ijlt dan door de media de suggestie als zou – ik noem maar een voorbeeld - de Talibaan een filiaal in ons land zouden hebben geopend, nu orthodoxe christenen participeren in de nieuwste aflevering van de kabinetten-Balkenende .

Deels zal zo'n opstelling voortkomen uit simplisme dan wel onwetendheid, maar deels is zij naar mijn overtuiging ook een kwestie van bewuste vertekening. En dat is een bedenkelijke ontwikkeling, omdat desinformatie in de geschiedenis niet zelden de kiem vormde van structurele achterstelling van bevolkingsgroepen of erger.

Ik pleit dus voor meer nuance. Onder gelovigen in dit land wordt zeer verschillend over homoseksualiteit gedacht. Er zijn er velen die er geen enkel probleem mee hebben. Er zijn homoseksuele predikanten en priesters.

Maar zelfs in kringen – ik beperk mij nu even tot het christendom – waarin grosso modo wél van een afwijzende opstelling sprake is, zijn de zaken inmiddels genuanceerder komen te liggen dan in het verleden wel het geval was. Het *Reformatorisch Dagblad*, de krant die als spreekbuis geldt van de Staatkundig Gereformeerde Partij en die zijn lezers voornamelijk betreft uit de zogenaamde 'zware' gereformeerde kerken, bevatte vorige maand in één en dezelfde lezersrubriek een ingezonden stuk van een lesbienne waarin een voorzichtig woord ten gunste van de *Gay Pride* werd gesproken, naast één waarin deze homomanifestatie onder verwijzing naar achttiende-eeuwse overheidsmaatregelen en godsdienstige geschriften tegen homo's werd aangeduid als 'de gruwelijke zonde der sodomie'.³ Zelfs in deze kring, die door velen bij uitstek geïdentificeerd zal worden met een rücksichtslose afwijzing van homoseksualiteit, liggen de zaken dus genuanceerd. Plaatsing van een ingezonden stuk als dat van genoemde lesbienne zou in deze krant twintig, misschien zelfs tien, vijf jaar geleden onmogelijk zijn geweest.

Wat mijn eigen krant betreft – u weet wellicht dat wij een ander deel van christelijk Nederland bedienen dat, hoezeer ook van orthodoxe overtuiging, gekenmerkt wordt door een opener opstelling in samenleving en cultuur -, reeds in het begin van de jaren zeventig werd ik als jong verslaggever naar een (toen nog: besloten) bijeenkomst van gereformeerde homoseksuelen gestuurd en kwam ik terug

¹ Nederlands Dagblad, 28 augustus 2007

² Nederlands Dagblad, 23 augustus 2007

³ Reformatorisch Dagblad, 14 augustus 2007

met een paginagroot verhaal in de weekendbijlage waarin de worsteling van de werkgroepleden met hun geloof enerzijds en hun seksuele gerichtheid anderzijds breed voor het voetlicht kwam. Er zouden nog vele artikelen en discussies volgen.

Ik vestig hier niet de aandacht op om u ervan te doordringen hoe ruimdenkend zelfs orthodoxe christenen vandaag de dag op dit punt geworden zijn. Of hoezeer ook zij langzamerhand opschuiven in de richting van een acceptatie van een homoseksuele leefstijl als een normale seksuele variant. Dat is namelijk niet – of in elk geval niet over de gehele linie – het geval. Ik vraag wel uw aandacht voor deze nuances omdat ze laten zien dat ten aanzien van het thema ‘geloof en homoseksualiteit’ ook in de kring van hen die de Bijbel normatieve waarde toekennen voor leer en leven, niet maar geredeneerd wordt vanuit botte en platte karikaturen over homoseksuelen. Maar dat op een respect- en gewetensvolle manier ten aanzien van de mensen die het betreft, wordt geprobeerd verder te komen met deze problematiek.

2. Acceptatie of onverschilligheid?

Inmiddels gaat er van het voortdurende spreken over een getroebleerde verhouding tussen geloof en homoseksualiteit de suggestie uit, als zouden orthodoxe gelovigen een exclusieve probleemgroep vormen als het gaat om de acceptatie van homoseksualiteit in de samenleving. Dat is een misvatting. Een recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau⁴ maakt duidelijk dat homoseksualiteit – met uitzondering van een kleine groep die de samenstellers aanduiden als ‘zeer godsdienstige’ Nederlanders - weliswaar breed geaccepteerd is in ons land, maar dat publieke uitingen niet op prijs worden gesteld. Maar liefst 42% van de bevolking walgt zelfs bij het zien van zoenende mannen. Dus niet: ‘heeft daar moeite mee’ of ‘ziet het liever niet’, nee: ‘walgt ervan’. Heeft er dus een diepe afkeer van.

Men kan zich dus afvragen in hoeverre de ‘brede acceptatie’ van homoseksualiteit niet eerder voortkomt uit een houding van onverschilligheid ten opzichte van homoseksuelen, die mogen doen en laten wat ze willen, mits ze anderen daarmee maar niet lastigvallen. Zoals men zich ook kan afvragen of hier dus wel sprake is van daadwerkelijke acceptatie. Veel homoseksuele mannen en vrouwen die werken in de horeca, de krijgsmacht en het bank- en verzekeringswezen, of die een teamsport beoefenen hebben te maken met zogenaamde grapjes en vervelende opmerkingen.

Overigens is het nog maar de vraag waarmee de homoseksueel meer gediend is: met vrijblijvende onverschilligheid en desinteresse, vaak gepaard gaande met een laatdunkende houding, óf met een benadering waarin weliswaar sprake is van afwijzing van een homoseksuele leefstijl vanuit levensbeschouwelijke overwegingen, maar waarin de homoseksuele naaste wel aandachtsvol of zelfs liefdevol wordt bejegend. Begrijpt u me goed: ik vereenzelvig die laatste houding niet – en zeker niet uitsluitend - met die van de kleine groep ‘zeer godsdienstige’ Nederlanders. Sterker nog: afhankelijk van de ‘soort’ en ligging van deze gelovigen komt onder hen botte afwijzing zeker nog in meerdere of mindere mate voor. Maar mijn stellige indruk is dat, hoezeer men ook worstelt met de verhouding tussen beide componenten – geloof en homoseksualiteit – er vaak wel sprake is van een liefdevolle benadering van homoseksuele naasten. Ook het SCP-rapport wijst overigens in die richting: Uit de interviews met homoseksuele mannen en vrouwen blijkt, dat de naaste omgeving in het begin nogal eens moeite heeft met het feit dat een familielid homoseksueel blijkt te zijn. Dit geldt dan vooral de meer orthodox-religieuze kringen. Maar de aanvankelijk negatieve reactie verandert later meestal wel in een accepterende.

Die uitkomst sluit aan bij niet alleen mijn persoonlijke ervaringen – in mijn kerkelijke en in mijn werkomgeving -, maar ook bij de teneur van de publicaties die in de afgelopen jaren in bijvoorbeeld onze krant terzake zijn verschenen. Weliswaar blijft men dan de keuze voor een homoseksuele leefstijl op grond van Bijbelse gegevens problematisch vinden, maar ziet men homoseksualiteit wel degelijk als een niet te ontkennen seksuele gerichtheid en betwist men homoseksuelen niet het *maatschappelijk* recht een homoseksuele relatie aan te gaan. Christenen hebben weliswaar een universele waarheidsclaim, maar spreken – dat geldt althans de grote meerderheid van hen, orthodox of niet -

⁴ SCP-publicatie 2006/15, *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*, Saskia Keuzenkamp, David Bos, Jan Willem Duyvendak en Gert Hekma, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, september 2006, ISBN 90 377 0257 0.

allereerst tegen zichzelf. Theocratische gedachten worden in klassieke zin nog slechts door een minderheid aangehangen.

Ik denk dat u er recht op hebt dat ik ook mijn persoonlijke visie op dit punt inbreng. De discussie in – ook in toenemende mate: orthodox – christelijke kring beweegt zich grofweg tussen taboe en toegeeflijkheid, waarbij men in het laatste geval de neiging kan opmerken de Bijbelse gegevens inzake homoseksualiteit als cultuurgebonden of in elk geval als voor vandaag minder relevant te beschouwen. Ik deel die opvatting niet, al houd ik graag de mogelijkheid open – en ik beken u: menselijk gezien zou ik het graag willen – dat voortschrijdend inzicht hier ooit tot andere inzichten brengt. Maar op dit moment kan ik niet anders concluderen dat, als men wil leven volgens de normen van de Bijbel, men zal moeten erkennen dat die nergens een opening bieden voor homoseksuele relaties.

Betekent dit een keuze voor het ‘je mag het wel zijn, maar niet doen’? Ja, in zekere zin wel, maar ik wijs erop dat die situatie zich in het leven van wellicht zelfs iedere christen voordoet. Om welke karaktereigenschap of welk kenmerk van menselijke identiteit het ook gaat, een christen zal zich niet beroepen op het ‘ik ben nu eenmaal zo gemaakt’. Elke christen moet het mes in eigen vlees zetten. Maar de kern van zijn geloof is nu juist dat gelooft, belijdt en ervaart dat hij die niet alleen behoeft te doen, maar dat zijn God hem ertoe in staat stelt, ja het zelfs van hem overneemt.

3. Kruistocht

Men kan vandaag nogal eens vernemen – en vaak wordt dat dan met enige trots geconstateerd – dat de homo-emancipatie in ons land voltooid zou zijn. Recent bijvoorbeeld nog in een commentaar in *NRC-Handelsblad*.⁵ Het is daarbij echter maar de vraag wat men als doelstelling van die emancipatie formuleert. Dat niets onderlinge seksuele contacten in allerlei gelegenheden in de weg staat, zoals de NRC stelt? Of, zoals voorzitter Frank van Dalen het uitdrukte in zijn speech bij de viering van zestig jaar COC: „Zorgen dat passieve tolerantie vervangen wordt door actieve tolerantie en acceptatie. Het gedogen van homoseksualiteit voorbij.”⁶ Tijdens een debat op een recent symposium van de Commissie Gelijke Behandeling⁷ hoorde ik het hem nog wat pregnanter uitdrukken: „Doel is volledige sociale acceptatie en afschaffing van de heteronomie.” Als dat inderdaad het einddoel is van de homo-emancipatie, dan voorspel ik dat Van Dalen nog een lange weg heeft te gaan, als überhaupt al ooit het einde van die weg in zicht komt.

Dat de emancipatie zeker nog niet voltooid is, daarop wijst ook het *karakter* van de strijd der fervente emancipatoren. Ze heeft iets hetzerigs en vertoont op sommige momenten pseudoreligieuze trekken: missionair, dwangmatig, ‘kruistochterig’ en bekeringsgericht. Het is een stijl die mij vaak doet denken aan het – wat mij betreft – irritante optreden van zingende en getuigende evangelisten in drukke winkelstraten of van die pastoor beneden de rivieren, die koste wat kost zijn kerkklok ’s morgens om – naar ik meen – kwart over zeven met een bepaald aantal decibellen wil laten galmen, niet alleen op zondag, maar ook doordeweeks. Nog afgezien van de vraag of zo’n handelwijze zich verdraagt met de stijl van het evangelie van Jezus Christus, moeten zulke mensen zich afvragen of zij niet eerder een tegenkracht tegen de doorwerking van dat evangelie in de samenleving vormen dan dat zij die bevorderen.

Iets dergelijks komt mij tegemoet in de opstelling van militante homoactivisten. Als zij – desnoods onder dwang – een samenleving willen bekeren tot hun zienswijze, dan bewijzen ze alleen maar dat hun emancipatie allerminst voltooid is, maar het op deze wijze ook nooit zal worden. Slechts hij die die rust heeft gevonden van de acceptatie dat er ook andere zienswijzen dan de zijne mogelijk zijn en dat die op z’n minst geduld moeten worden, diens emancipatie is pas echt voltooid.

⁵ NRC Handelsblad, 13 augustus 2007, pag. 7, *Geweld tegen homo’s*.

⁶ Uitgesproken op 29 januari 2006 tijdens ’t Startschot – begin van de activiteiten ter viering van het zestigjarig bestaan van het COC in Artis Party- en Congrescentrum, Plantage Middenlaan 4a te Amsterdam. Zie: http://www.coc.nl/dopage.pl?thema=any&pagina=algemeen&algemeen_id=172.

⁷ Minisymposium ‘Over tolerantie. Een verkenning van de (ir)relevantie van tolerantie voor het recht op gelijke behandeling’ van de Commissie Gelijke Behandeling bij gelegenheid van het afscheid van enkele van haar leden, Utrecht 16 maart 2007.

Ik heb deze kleine zijweg nodig om een poging te kunnen doen het mijns inziens ongewoon (ver)harde klimaat waarin het maatschappelijk debat over geloof en homoseksualiteit zich afspeelt, te kunnen duiden. Immers, in een politieke discussie sleept men elkaar niet voor de rechter, zoals de afgelopen decennia als het gaat om geloof en homoseksualiteit helaas enkele malen wél gebeurd is. In een politiek of ander maatschappelijk debat is het uitzondering dat scheldwoorden en beledigingen over tafel gaan of voor microfoon of camera de lucht in geslingerd worden. Maar als het gaat om ‘bekrompen gelovigen’ – en dan in het bijzonder om hun houding ten opzichte van homoseksualiteit – dan lijkt er geen einde aan smaad en krenking.

De felheid waarmee het militante deel van de homobeweging speciaal op gelovigen reageert, is niet anders te verklaren dan dat het in beide gevallen – geloof en homoseksualiteit – gaat om levenskeuzen die totaal beslag leggen op een mens en zijn hele existentie doortrekken en daardoor elkaars harde concurrenten zijn. In die zin is ook de keuze voor een homoseksuele leefwijze een vorm van ‘geloof’. Het gaat om twee zijswijzen, die – in zijn meest extreme vormen althans – elkaar *als zijswijze* het recht op bestaan ontzeggen. En dat maakt mijns inziens de ongekende felheid van het debat uit.

Ik zou daartegenover bij beide bevolkingsgroepen – gelovigen en homoseksuelen – willen aandringen zich meer bewust te zijn van het feit dat beide zich in een minderheidspositie bevinden (hoezeer ook de ene groep, die van de homoseksuelen, de wind cultureel en maatschappelijk op dit moment meer mee heeft dan de andere). Dat zou op z'n minst kunnen leiden tot meer begrip voor elkaars positie temidden van een veelszins onverschillige meerderheid en dat biedt een betere uitgangspositie voor een vruchtbaar debat dan een militante houding ten opzichte van de ander, van welke kant dan ook.

4. Strijdigheid met de wet?

En dan de wet. Overtreden orthodoxe christenen die de homoseksuele leefstijl op grond van hun visie op de Bijbel afwijzen, de wet? In de aankondiging van deze lezing werd deze vraag expliciet verbonden met de botsende ‘grondwettelijke waarden’ van de vrijheid van meningsuiting en het nondiscriminatiebeginsel. Het is echter belangrijk erop te letten dat de Grondwet bedoeld is als een instructie voor wetgever en openbaar bestuur, die de bevoegdheden van de overheid ten opzichte van de burger begrenst. Zij doet dat omdat die geweldsmonopolist is, waartegen de burger bescherming verdient. De Grondwet is de hoogste nationale wet voor de Nederlandse staat: andere wetten dienen haar bepalingen in acht te nemen. Maar dat betekent dus niet zonder meer dat de bepalingen ook gelden voor burgers in hun onderlinge relaties. En als artikel 1 van de Grondwet stelt dat allen die zich in Nederland bevinden in gelijke gevallen gelijk behandeld worden, dan betreft dat dus de opdracht van de overheid ten opzichte van de burgers. Het oorspronkelijke artikel 1, waarin werd geformuleerd dat alle personen binnen Nederland *gelijke bescherming wordt verleend*, was tegen deze achtergrond duidelijker.⁸

⁸ In de relatie tussen burgers onderling kan van een recht op gelijke behandeling zeker niet altijd sprake zijn en kunnen zich allerlei situaties voordoen waarin – om allerlei redenen – mensen in gelijke gevallen door andere mensen *niet* gelijk behandeld worden, niet behoeven en soms ook niet willen worden. Een werkgever kan bijvoorbeeld een goede reden hebben om een werknemer van 34 jaar (vrouw, academische opleiding) géén, en een collega van haar van 34 jaar (eveneens vrouw, academische opleiding) wél chef van een afdeling maken. Er kunnen allerlei factoren een rol spelen, die tot dit onderscheid aanleiding geven (bijvoorbeeld het wel of niet beschikken over leidinggevende capaciteiten). Maar de *overheid* mag bij wetgeving niet vastleggen dat zwarte gereformeerde homoseksuele vrouwen wel, maar blanke agnostische hetero mannen niet in aanmerking kunnen komen voor ouderschapsverlof of een bepaalde belastingaftrek of wat dan ook.

Dat de Grondwet de relatie tussen overheid en burgers geldt, laat zich ook illustreren aan het andere artikel dat in de discussie van vanavond een hoofdrol speelt: art. 7 waarin wordt bepaald dat niemand voor het openbaren van gedachten of gevoelens voorafgaand verlof nodig heeft wegens de inhoud daarvan: het recht op vrije meningsuiting dus. Dat voorafgaand verlof kan niet anders dan dat van de overheid betreffen, want ik zou mij als hoofdredacteur niet graag het recht laten ontnemen artikelen van collega's te weigeren en voordat een promovendus zijn dissertatie kan publiceren, heeft hij wel de instemming van zijn promotor en nog een aantal andere instanties nodig.

Wie zich in Nederland beledigd of gediscrimineerd acht, moet een beroep doen, niet op de Grondwet, maar op het Wetboek van Strafrecht. Dat geldt dus ook voor een antwoord op de vraag of bepaalde gelovigen zich met hun afwijzing van homoseksualiteit schuldig maken aan discriminatie.⁹ Het artikel in de strafwet inzake discriminatie¹⁰ veronderstelt dat degene die discrimineert door zijn handelen personen in de uitoefening of genot van de rechten van de mens belemmert. Dat veronderstelt mijns inziens dat degene die discrimineert daartoe daadwerkelijke macht bezit. Is dat het geval wanneer er sprake is van discriminerend *spreken*? Mij dunkt van niet. Het huldigen dan wel uitspreken van de religieuze overtuiging dat een homoseksuele leefstijl voor God een gruwel is of dergelijke en dientengevolge afgewezen moet worden, is het tot uitdrukking brengen van een bepaalde opvatting. Dat hindert mensen die daar contrair over denken en op grond daarvan zich tot een homoseksuele leefstijl bekennen op geen enkele wijze in de uitoefening van hun rechten op dit punt. Pas wanneer daarvan daadwerkelijk sprake zou zijn of wanneer men zou oproepen daartoe, zou er sprake zijn van strijdigheid met het discriminatieverbod. Bijvoorbeeld wanneer men homoseksuelen als varkens zou brandmerken die het verdienen van flats naar beneden gegooid te worden. Dat is aanzetten tot de *daad* van geweld. En dat wordt in art. 137d van het Wetboek van Strafrecht verboden. Zo'n uitlating zou wat mij betreft vervolgd mogen worden.

Maar de eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat dit befaamde artikel 137 méér zegt. Want ook *opzettelijke belediging* van een groep mensen op grond van ras, godsdienst of levensovertuiging, hetero- of homoseksuele gerichtheid of lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap (lid c), alsmede het *aanzetten tot haat of discriminatie van mensen* (lid d) op dezelfde gronden wordt nadrukkelijk verboden.

Nu stem ik er van harte mee in dat hetgeen hier bij wet strafbaar gesteld is – belediging en aanzetten tot haat – moreel uiterst verwerpelijk is. Maar ik heb wel grote vragen bij de strafbaarstelling, omdat in de wetstoepassing bijna onvermijdelijk een onverantwoord subjectief element binnensluipt. Dat valt in de eerste plaats te illustreren aan wijze waarop de strafbaarheid van opzettelijke belediging van bevolkingsgroepen de afgelopen decennia in ons land is toegepast. Bepaalde religieuze bevolkingsgroepen kan men hier vrijelijk en uitermate grof beledigen zonder dat er vervolging volgt, terwijl de rechterlijke macht wel geneigd is andere groepen – joden, homoseksuelen met name – sneller in bescherming te nemen. Het kan bijna niet anders of dat heeft iets te maken met het dominante culturele klimaat en dat brengt een onwenselijk subjectief element in de toepassing van deze wetgeving binnen.

Iets dergelijks kan geconstateerd worden ten aanzien van het wetsartikel dat het aanzetten tot haat verbiedt. De afgelopen jaren is in verschillende westerse landen – soms zeer gedetailleerde – wetgeving op dit punt tot stand gekomen. In deze zgn. *hatespeech* wetgeving is een verschuiving waarneembaar van de vrijheid van meningsuiting – van *spreken* dus – naar het recht gevrijwaard te worden van het *horen* van onwelgevallig spreken van anderen. Een Zweedse rechtbank veroordeelde enkele jaren geleden de pinksterpredikant Åke Green, omdat hij in een preek homoseksualiteit had bekritiseerd en omdat homoseksuelen bij het horen van de preek beledigd *zouden kunnen zijn*. Hier treedt dus een verschuiving op van wat er gezegd is naar de hoorder ervan, naar wat er gehoord wordt of hoe het gesprokene wordt opgevat of kan worden opgevat. Dat is een verschuiving van een *objectieve* rechtsgrond – nl. wat is er gezegd? – naar een *subjectieve* – nl. hoe wordt het opgevat of zelfs *kan* het worden opgevat – en het komt mij voor dat dit in strijd is met de rechtsorde. Hatecrime-wetgeving straft mensen om wat ze denken, voelen of geloven. Zo hebben in Canada enkele veroordelingen plaatsgevonden op grond van wetgeving die kritische uitingen over

⁹ De Algemene Wet Gelijke Behandeling is in dit verband overigens minder relevant, omdat die weliswaar verbiedt onderscheid te maken, maar dan *ter bescherming van deelneming op gelijke voet aan het maatschappelijk leven* (met overigens de nodige uitzonderingen, met name ten aanzien van de kerken of andere levensbeschouwelijke instellingen).

¹⁰ Wetboek van Strafrecht, artikel 90, lid 4: „Onder discriminatie of discrimineren wordt verstaan elke vorm van onderscheid, elke uitsluiting, beperking of voorkeur, die ten doel heeft of ten gevolge kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel terrein of op andere terreinen van het maatschappelijk leven, wordt teniet gedaan of aangetast.”

homoseksuele leefwijze aanmerkt als het aanzetten tot haat. Maar het koesteren van haatgevoelens, hoe uiterst verwerpelijk ook in moreel opzicht, is geen misdaad, tenzij het gepaard gaat met een criminele *handeling* en zelfs dan is het naar mijn overtuiging deze *handeling* die bestraft moet worden, niet het gevoel dat erachter ligt.

Het vonnis tegen de Zweedse predikant Green werd in hoger beroep overigens vernietigd, omdat het Europese mensenrechtenverdrag, dat boven de Zweedse (en onze) nationale wetgeving uitgaat, bepaalt dat personen het recht hebben opvattingen tot uitdrukking te brengen die door anderen – individuele personen, groepen of zelfs de staat - als beledigend kunnen worden opgevat.

Ik ben blij met dit Europese charter, omdat de *hatecrime laws* een onvoorspelbaar, subjectief element in de wetgeving introduceren. Hoe weet ik dat een ander zich beledigd kan voelen? Wetgeving moet narekenbaar objectieve criteria bevatten. Daarom zou een beperking van de artikelen in het Wetboek van Strafrecht inzake opzettelijke belediging en het aanzetten tot haat mijns inziens overweging verdienen.

Ik zeg dat ook tegen de achtergrond van de steeds weer oplaaierende discussie of er geen sprake zou moeten zijn van een hiërarchie van grondrechten, waarbij bijvoorbeeld het antidiscriminatiebeginsel (maar het zal u inmiddels duidelijk zijn dat ik dat een veel te massieve en misverstand wekkende aanduiding vind) zou moeten prevaleren boven het recht op vrije meningsuiting. Het actualistische karakter van deze discussie blijkt overigens al daaruit, dat op dit moment de politiek-correcte weegschaal weer doorslaat naar vrijheid van meningsuiting als supergrondrecht.

Ik vind dit een bedenkelijke ontwikkeling die het democratisch samenleven in de Nederlandse rechtsstaat onder druk zet. Laat ik dat illustreren aan de toenemende neiging in de westerse samenleving om godsdienst en geloof hun publieke plaats onder de zon en publieke stem te ontzeggen en hen te verdringen naar de privésfeer. Met name ook in het debat over geloof en homoseksualiteit kan men regelmatig pleidooien in die geest vernemen. Je mag als gelovige best *vinden* dat een homoseksuele leefstijl afgewezen moet worden, als je er maar niet – in het publieke debat althans – over praat. Dat doe je maar in je kerk. Niet daarbuiten. Deze zienswijze wordt dan verdedigd vanuit een veronderstelde hiërarchie van grondrechten, waarbij het ene grondrecht – in dit geval de vrijheid van godsdienst – wordt beperkt met een beroep op een ander grondrecht, namelijk het nondiscriminatiebeginsel.¹¹

Om de consequenties van deze denklijn wat nader naar u toe te dragen, zou ik de vraag aan u willen voorleggen: wat zou een homoseksueel ervan vinden als hij zijn opvattingen ten aanzien van zijn eigen leefstijl slechts in de privésfeer zou mogen uiten? Toen minister Rita Verdonk ooit homoseksuele asielzoekers wilde terugsturen naar Iran met als argument dat zij, zolang zij zouden zwijgen over hun gerichtheid, zij geen kwaad te dulden hadden, was Nederland te klein voor de verontwaardiging. En terecht. Maar waarom zou ten aanzien van godsdienst en geloof iets anders gelden?

De internationaal verankerde grondrechten kennen geen rangorde. Zij zijn afhankelijk van elkaar en kunnen slechts op grond van dat uitgangspunt functioneren. Iedere burger van Nederland moet in gelijke mate een beroep kunnen doen op de fundamentele mensenrechten en daarom moeten ze naast elkaar blijven bestaan. Op het moment dat er een hiërarchie in de grondrechten wordt aangebracht, verliezen zij hun functie van grondrecht en wordt ten diepste de dictatuur van een (actuele) meerderheid geïntroduceerd.

De kernwaarde van de rechtsstaat is niet dat besluiten bij meerderheid genomen worden, maar bestaat in de principiële tolerantie jegens en bescherming van minderheden, nadat de meerderheid gesproken

¹¹ Ik wijs in dit verband ook op het vaak, maar ten onrechte, aangevoerde argument dat kerk en staat in dit land toch gescheiden zijn en dat het daarom niet aangaat dat godsdienstige opvattingen een rol spelen in het publieke discours. Het is een merkwaardige redenering. De wettelijk verankerde scheiding van kerk en staat heeft als oogmerk de staat te vrijwaren van kerkelijke inmenging en de kerk van inmenging in haar eigen gelegenheden door de staat, maar zij is dus geen synoniem voor een scheiding tussen geloof/levensovertuiging en politiek. Ook D66 hangt een levensovertuiging aan! Met enige regelmaat wordt niettemin de scheiding van kerk en staat aangevoerd als argument om godsdienstige opvattingen hun publieke stem te ontzeggen. Het is een zorgelijke ontwikkeling dat vooraanstaande deelnemers aan het publieke debat en ook serieuze politici elkaar op dit punt maar blijven nabauwen.

heeft. En de grondrechten beogen zo bij te dragen aan een vreedzame samenleving, die gekenmerkt wordt door tolerantie en respect.

Over die tolerantie een kleine excurs. Historisch gezien is tolerantie in ons land altijd instrumenteel van karakter geweest. Ik acht mij met die opvatting verbonden. Tolerantie is geen doel in zichzelf, maar dient een doel, namelijk een vreedzaam samenleven van mensen van verschillende levensovertuiging. Tolerantie is niet (per se) het accepteren wát een ander denkt, maar dát een ander er anders over denkt. In de zin van de aan Voltaire toegeschreven woorden: „Ik kan uw mening nog zo abject vinden, maar ik zal uw recht verdedigen die te uiten”.

Natuurlijk kan en mag tolerantie verder gaan, maar binnen een democratisch bestel moet men halt houden bij het accepteren – het toelaten zo men wil – van het feit dat er verschillende opvattingen zijn die principieel gelijkelijk recht van spreken hebben. In de geseclariseerde situatie van dit moment betekent tolerantie het wederzijds accepteren dát men aanhanger van een godsdienst, agnost, atheïst of ‘ietsist’ is, zonder dat er sprake is van een juridische – en dat is iets anders dan een morele – rangorde die van de ander acceptatie van het geheel of delen van een bepaalde levensovertuiging als normatief voor de samenleving als geheel verlangt. Het vrije woord en het vrije debat zullen het moeten doen. Uit mijn mond. Maar dan ook uit dat van anderen. Vrij van een door de staat of anderszins opgelegde hiërarchie van al dan niet actualistische, politiek correcte opvattingen.

Toch worden we vandaag geconfronteerd met stelselmatige pogingen het samenstel van opvattingen van de dominante culturele meerderheid in dit land als alleenzalmakend ook aan minderheden op te leggen en van gelding te verklaren niet alleen in de relatie tussen overheid en burger, maar ook tussen burgers onderling. Ik vind zo’n benadering eng en gevaarlijk, want ze getuigt van machtsarrogantie en een latent verlangen naar staatsdirigisme. Het discriminatieverbod blijkt men dan vaak dusdanig te interpreteren, dat elk onderscheid dat in eigen ogen ‘niet meer van deze tijd is’ – lees: strijdig is met de eigen persoonlijke opvattingen – afgewezen en veroordeeld wordt.

De voorstanders van deze benadering hebben geen instrumentele, maar een ideologische visie op tolerantie. Tolerantie is voor hen geen *modus vivendi*, maar een ideologie, waarbij – in de woorden van de Amsterdamse historicus dr. James Kennedy - „de dominante meerderheid bepaalt wat tolerantie is en waarbij degenen die niet meedoen als intolerant gelden en geen deel uitmaken van de gewenste tolerante gemeenschap”.¹² Kennedy spreekt van „een verontrustende vorm van meerderheidsdenken” en een vorm van mono-identiteit, waarbij men meent de morele waarheid in pacht te hebben. En ik stem graag met hem in.

Het vrije debat is het medium bij uitstek om te pogen anderen te overtuigen van het verwerpelijke karakter van hun opvattingen. Maar elke vorm van Gedankopolizei, zelfs de lichtste, plaveit op den duur de weg naar de dictatuur. De waarheid – of wat men zelf als de waarheid beschouwt – kan nooit worden afgedwongen. En een gewenste publieke moraal kan niet met juridische middelen worden opgelegd.

Ik rond dit gedeelte van mijn lezing over de vraag of gelovigen die een homoseksuele leefstijl op religieuze gronden afwijzen in strijd met de wet handelen, af. Het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens bepaalt in art. 9, tweede lid, dat de vrijheid zijn godsdienst te belijden of – breder nog - zijn overtuiging tot uitdrukking te brengen aan geen andere beperkingen kan worden onderworpen dan die bij de wet zijn voorzien én in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de openbare veiligheid, voor de bescherming van de openbare orde, gezondheid of goede zeden, of voor de bescherming van de rechten of vrijheden van anderen. Geen van deze beperkende bepalingen kunnen betrekking hebben op het publiek uiten van een afwijzende opvatting ten aanzien van een homoseksuele leefstijl.

5. Godsdienst als keuze

Maar daarmee is nog niet alles gezegd. Want betekent kritiek op de homoseksuele leefwijze ten diepste niet kritiek op het zijn, de existentie, van homoseksuelen? Op hun geaardheid, waaraan zij – huiselijk gezegd – ‘niets kunnen doen’?

Om die vraag goed te kunnen beantwoorden is het noodzakelijk in aanmerking te nemen dat de antidiscriminatiegronden die in de Nederlandse wetgeving en internationale verdragen worden genoemd, niet van gelijk soortelijk gewicht zijn. Ras, geslacht, leeftijd en handicap zijn onveranderbare categorieën: mensen kunnen daarop zelf op geen enkele wijze invloed uitoefenen. Ze

¹² Trouw, 17 juni 2005

‘overkomen’ je gezegd. Mensen kritiseren op grond van kenmerken waarop zij zelf geen enkele invloed kunnen uitoefenen, is moreel en juridisch onacceptabel, om niet te zeggen: uit den boze. Maar behoort een homoseksuele gerichtheid ook tot die onveranderbare categorieën en hoe staat het met godsdienst? In de discussie over de Deense cartoons speelde deze notie – en dan met betrekking tot de godsdienst – een belangrijke rol. Want van seculiere zijde werd betoogd dat religie slechts een keuze is en dat daarom openbare kritiek op de godsdienst mogelijk moet zijn. Keuze van mensen moet je immers kunnen kritiseren.

Ik ben het daarmee eens, zij het dat met de constatering dat godsdienst een keuze is, ook weer niet alles is gezegd. Zeker niet voor de gelovige zelf. In elk geval het *christelijk* geloof doortrekt en bepaalt het wezen van een mens, het neemt hem in bezit en verandert zijn leven. Bovendien belijdt een christen dat het God is die voor hem kiest. God staat aan het begin, niet de kiezende mens.

Tegelijkertijd echter zal ook elke christen belijden dat de mens daarin geen willoze automaat is. De Bijbel spreekt ook wel degelijk over de keuze van de mens voor God. De overtuiging door God gekozen te worden, staat niet haaks op de roeping van de mens zelf te kiezen voor God, en Jezus Christus als zijn verlosser te aanvaarden: „Volg de weg van Christus Jezus, nu u hem als uw Heer aanvaard hebt”, zegt de apostel Paulus ergens (Kol. 2:6).

Maar ook antropologisch gezien is godsdienst een keuze. Mensen kiezen ervoor, maar kunnen er ook tégen kiezen. Zij kunnen ook naar een andere godsdienst ‘overgaan’. Godsdienst in juridische zin aanmerken als een keuze geeft bovendien heilzaam tegengas tegen moslims die op grond van de claim van het tegendeel het recht opeisen om niet gekrenkt (lees: bekritiseerd) te worden. En dat is een zeer actuele zaak, gezien bijvoorbeeld het feit dat de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties in Genève in maart van dit jaar een resolutie aanvaardde, waarin werd opgeroepen tot de introductie van een soort universele anti-blasfemiewet, met als doel de islam – de resolutie werd ingediend door de leden van de Islamitische Conferentie – te vrijwaren van kritiek. U weet ongetwijfeld dat er islamitische landen zijn, waar kritiek op de islam kan worden bestraft met de doodstraf. Pakistan is daar een voorbeeld van. Maar ook in sommige westerse landen breekt de gedachte baan dat – ongetwijfeld met het nobele oogmerk religieuze spanningen te voorkomen – het voorkeur verdient het recht op vrije meningsuiting in te dammen ten gunste van met name de islam. In de Australische deelstaat Victoria werden vorig jaar twee predikanten die tijdens een cursus de islam kritisch hadden besproken, door een islamitische organisatie voor de rechter gesleept, omdat ze aangezet zouden hebben tot religieuze haat. De twee werden in eerste instantie veroordeeld: ze moesten publiek hun excuses aanbieden en zouden zich voortaan van dergelijke uitlatingen moeten onthouden. In hoger beroep sprak het Hooggerechtshof hen in juni van dit jaar echter vrij, omdat zij de deelnemers van de cursus ook hadden opgeroepen hun islamitische medeburgers lief te hebben.

Godsdienst is een keuze en moet als zodanig bekritiseerd kunnen worden. Natuurlijk doet de manier waarop dat gebeurt, er toe, maar dat is een morele afweging en in beginsel geen juridische. Het onder kritiek stellen van een godsdienst behoort voluit tot het recht op vrije meningsuiting.

6. Homoseksuele leefstijl als keuze

Maar geldt datzelfde ook voor het onder kritiek stellen van een homoseksuele leefstijl? Ik ben van mening van wel. En wel om dezelfde reden waarom ik meen dat kritiek op godsdiensten mogelijk moet zijn. Ook een homoseksuele leefstijl is ten diepste een keuze en geen onveranderbare categorie. Dat klinkt nogal massief wellicht en ik weet dat menige homoseksueel op dit punt met mij van mening zal verschillen.¹³ Ik zal proberen aan te geven wat ik bedoel en maak daarbij gebruik van een gespreksnotitie die vorig jaar diende op een vergadering van de Raad van Advies van onze krant.¹⁴ De opsteller, dr. ir. Jan van der Stoep te Amersfoort, is directeur van het Instituut voor Cultuurethiek te

¹³ Thomas von der Dunk bijvoorbeeld recent in NRC Handelsblad: „Thans beschouwen wij religie als een persoonlijke keuze, die dus ook andere keuzemogelijkheden laat, en seksuele geaardheid als iets waaraan je niets kan doen, zodat het tegennatuurlijk is om je voor jezelf te verschuilen.” NRC Handelsblad, 5 juni 2007, pag. 7, *PvdA moet doorbraak-Jami steunen*.

¹⁴ Notitie ‘Geloof, cultuur en identiteit’ t.b.v. de vergadering van de Raad van Advies van het Nederlands Dagblad op 25 september 2006.

Amersfoort en post-doc onderzoeker aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Van der Stoep sluit aan bij het bekende debat over *nature* en *nurture* – natuur en cultuur of aanleg en opvoeding -, waarvan de inzet is te trachten duidelijkheid te creëren omtrent de vraag wat bepalend is voor de persoonlijkheid: het genetisch materiaal of de leefomgeving. Van der Stoep brengt een nadere verfijning aan en stelt dat de aard of het karakter van mensen niet alleen bepaald door hun biologische structuur (eerste natuur), maar ook door gewoontevorming binnen de cultuur waarin ze opgroeien (tweede natuur). Vervolgens kunnen mensen echter ook een eigen levensrichting kiezen, die dus niet per se strookt met de zowel hun natuurlijke geaardheid als met hun culturele traditie. De tegenoverstelling aangeboren/eigen keuze is dus te gemakkelijk. Op z'n minst zou je een onderscheid moeten maken tussen natuurlijke aanleg (of eerste natuur), cultuur (als tweede natuur) *én* cultuur als levensrichting.

Zo is het mogelijk te onderscheiden tussen godsdienst en geloof. Religie is datgene wat mensen met elkaar verbonden doet laten zijn en vaak valt dat samen met traditie en cultuur. Geloof daarentegen heeft veel meer de connotatie van 'keuze maken', een koers uitzetten, ergens je vertrouwen op stellen. Het gaat om het 'ultimate concern' van mensen, datgene wat ze als oorsprong, zin en doel van hun bestaan beschouwen. Het begrip geloof drukt vooral het richtingkarakter van godsdienst/levensbeschouwing uit. Voor geloof kies je. Bij religie daarentegen denken we meer aan traditie en gewoontevorming.

Dezelfde dieptelagen kunnen we ook onderscheiden bij het denken over (homo)seksualiteit, waarin je – nog steeds volgens Van der Stoep - onderscheid moet maken tussen biologische geaardheid (eerste natuur), de traditie en beeldvorming over (homo)seksualiteit (tweede natuur) en de bewuste keuze voor een specifieke leefstijl (levensrichting). Als we het iets breder trekken en spreken over seksualiteit in het algemeen, dan kunnen we onderscheid maken tussen sekse (biologisch bepaald) en gender (het geheel van sociale en culturele kenmerken van een sekse: sociaal, cultureel bepaald dus). Gender kan dan weer onderverdeeld worden in gender als cultuur (tweede natuur) en gender als keuze (levensrichting).

Deze begripsanalyse maakt duidelijk dat wanneer geloof als keuze geplaatst wordt tegenover homoseksuele geaardheid al gauw appels met peren worden vergeleken. Want met evenveel recht zou men bijvoorbeeld kunnen stellen dat godsdienst in belangrijke mate bepaald wordt door de omgeving waarin men opgroeit, terwijl voor een homoseksuele leefstijl actief wordt gekozen.

De discussie in christelijke kring spitst zich toe op de vraag welke keuze aan biologische geaardheid (hetero- of homoseksueel) en gender (namelijk de opvattingen en omgevingsfactoren daarover) mag worden verbonden. Oftewel: wat doe je met gerichtheid of geaardheid? Kies je als hetero voor een huwelijk van levenslange trouw of voor seriële monogamie waarbij men achtereenvolgens verschillende partners heeft? En wat doe je als homo? Kies je voor alleen zijn of zelfs een huwelijk met iemand van het andere geslacht? Of opteer je voor een 'monogame' homoseksuele relatie, in liefde en trouw, of voor promiscuïteit? Over de vraag welke keuzes Bijbels legitiem zijn, daarover gaat op dit moment de discussie in christelijk Nederland.

Concluderend meen ik dat zowel heteroseksuele als homoseksuele *leefstijlen* ten diepste een kwestie van keuze zijn en dat die als zodanig onder kritiek mogen worden gesteld. Datzelfde geldt de keuze voor een bepaalde religie of geloof. De kritiek daarop is geen vorm van discriminatie, maar valt geheel en al onder het recht op vrije meningsuiting.

7. In vrede samen

Ten slotte. U hebt vanavond een *christen* gevraagd zijn visie te geven op de relatie tussen geloof en homoseksualiteit. Het zal u duidelijk zijn dat ik daarbij hecht aan een juridische benadering die ruimte scheidt voor een vreedzaam samenleven van meerderheden en minderheden, van individuele burgers en bevolkingsgroepen en dat dit het beste gewaarborgd is bij wetgeving die een maximale vrijheid van meningsuiting garandeert. Vrede komt slechts tot stand door en kan slechts bestendig worden door recht.

Maar voor mij persoonlijk gelden, juist omdat ik een christen wil zijn, ook andere, morele wetten. Ook als het gaat om deze problematiek. Jezus Christus, die ik als Heer en Heiland eer, leefde in de multiculturele setting van zijn dagen in vrede samen met mensen van andere geloofsovertuigingen en opvattingen. Hij leefde voor anderen, hij was altijd bereid te helpen, te helen, te voeden en te troosten, zelfs als het zijn felste tegenstanders betrof.

Ik hoop dat u iets hebt kunnen proeven van de intentie waarmee ik in navolging daarvan als orthodox christen mijn medeburgers, homoseksuelen of heteroseksuelen, christen, hindoe of islamiet, tegemoet wil treden. Om met hen in vrede samen te leven. Vanuit een krachtige overtuiging, met een beroep op de vrijheden en rechten die eigen zijn aan de democratische rechtsstaat om die overtuiging uit te dragen, maar altijd met een hart dat openstaat naar de ander.

Vrij om recht te doen. Aan mijn God en aan mijn naaste. Ook mijn homoseksuele naaste.

Peter Bergwerff
27 september 2007